

Türkiye’de Sebze Üretim ve Tüketimindeki Değişme, Gereksinim ve Projeksiyon

İsmail GÜVENÇ

*Erciyes Üniversitesi, SÇMYO Bahçe Bitkileri Programı-Kayseri.
e-mail: iguven@erciyes.edu.tr.*

Haluk Çağlar KAYMAK

Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü-Erzurum

Geliş Tarihi / Received: 18.09.2008

Özet: Bu incelemede, Türkiye’de sebze üretimi (arzı) ile sebze tüketimi (talebi) değerlendirilmiştir. Türkiye tarımında sebze üretimi önemli bir yere sahiptir. Sebze istatistikleri incelendiğinde sebze üretim ve tüketiminin önceki yıllara göre arttığı görülmektedir. Son 30-40 yıllık dönemde sebze üretim miktarı sürekli olarak artmıştır. Ancak, Türkiye’de sebze tüketim miktarının tam olarak bilinmemesi nedeniyle gerçek değişimler tam olarak ortaya konulamamaktadır. Türkiye’de sebze üretiminde en önemli sorun hasat edilen ürünlerin pazarlanmasıdır. Yıllık sebze üretimi 24-26 milyon ton iken, gerçek gereksinim bunun çok altındadır. Üretilen sebzenin %5 kadarı dış satımda değerlendirilmektedir. Bu nedenle sebze üretimi gerçek talep göz önüne alınarak gözden geçirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Sebze Üretimi (arz), Sebze Tüketimi (talep)

The Evaluation of Production (Submit) and Consumption (Demand) in Vegetables in Turkey

Abstract: In this study, it was evaluated the production and consumption of vegetables in Turkey. In Turkey's agriculture, vegetable production has an important place. When the vegetable statistics were investigated, the production and consumption are more than those of the previous year. In last 30-40 year period of Turkey, the production and consumption of vegetables have increased. However, these data do not explain the production and consumption whether increase or decrease in reality, because amount of vegetables consumption in Turkey is not known. The most problem of vegetable productions in Turkey is marketing of crops harvested. As vegetable production a year is 24-26 million tons, real consumption of vegetables is lower. In addition, percentage 5 of total production has exported. Therefore, vegetable production of Turkey has to evaluate, according to real demand.

Key Words: Vegetable, Submit and Demand of Vegetables

GİRİŞ

Modern Dünya'da sebzelerin tüketimi artmaktadır. Benzer şekilde, ülkemizde de insan beslenmesinde çok önemli paya sahip olan sebzeler tahıllardan sonra %24'lük pay ile ikinci sırada yer almaktadır (Abak, 2006a). Bunda, sebzelerin vitamin ve minerallerce zengin olması önemli bir nedendir (Vural ve ark., 2000; Günay, 2005). Diğer yandan, sebzeler tüketim anlamında bireylerin tamamını ilgilendirirken, ekonomik anlamda birçok insanın istihdam alanıdır (Şeniz ve ark., 2005). Ekonomik faaliyet olarak sebzeçilik sektörü bitkisel üretim içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Sebze üretimi açıkta (tarla) ve örtüaltında (sera) yapılmaktadır. Son yıllarda sebze üretiminin %80-82 kadarı açıkta, %18-20 kadarı da örtüaltında gerçekleştirilmektedir (Abak, 2006b). Üreticilerin karşılaştığı en önemli sorun, elde edilen üretimin pazarlanmasında karşılaşılmaktadır (Emeksiz ve ark., 2005). Bu durum, pazara sunulan sebze miktarı ile pazar taleplerinin örtüşmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, bu incelemede, Türkiye'de sebze üretim ve tüketimindeki değişme ve gereksinim değerlendirilecektir.

SEBZE ÜRETİMİ

Ülkemiz nüfusu son 35-40 yılda yaklaşık olarak 2 katına ulaşmıştır (Çizelge 1). Son yıllarda ülkemizin nüfusu 70 milyon civarındadır. Ülkemizde, artan nüfusun gıda ihtiyacını karşılamak için, tarımsal üretim artırılmaya çalışılmaktadır. Bundan sebzeçilik sektörü de payını almaktadır. Nitekim, 1970'de 9 milyon ton olan sebze üretimi, günümüzde 24-25 milyon tona ulaşmıştır.

Üretimdeki artış nüfus hızındaki artıştan fazla olmuştur. 1970'de yılda kişi başına 253 kg olan sebze üretimi, günümüzde 330-340 kg'a ulaşmıştır. Bu durum, önemli pazar sorunlarını ortaya çıkarmıştır.

Çizelge 1. Türkiye'de nüfus, toplam üretim ve fert başına sebze üretim miktarı.

Yıl	Nüfus (1000) (1)		Sebze Üretimi (1000 ton) (2)		Üretim (Kg/fert/yı l)	
1970	35.605	100	9.168	100	257	100
1975	40.348	113	10.289	112	255	99
1980	44.737	126	13.028	142	291	113
1985	50.664	142	16.603	181	328	128
1990	56.473	159	18.076	197	320	125
1997	62.866	177	20.970	229	334	130
2000	67.804*	190	22.357	244	330	128
2001			21.930	239	323	126
2002			23.698	258	350	136
2003			24.018	262	357	139
2004			23.215	253	342	133
2005			24.320	265	359	140
2006	70.586*	195	25.851	282	366	142

(1): Anonim, 2001 ve 2007a; (A2000 yılı, B2007 yılı nüfus sayımı sonuçları dikkate alınmıştır.)

(2): Anonim, 2002, 2003, 2004, 2005a, 2005b, 2007b, 2007c ve 2008.

SEBZE TÜKETİMİ

Türkiye toplam sebze tüketimi konusunda yeterli kaynak mevcut değildir. Birçok yazar üretim miktarını, tüketim miktarı olarak almaktadır. Ancak, üretilen sebzenin tamamının tüketimi söz konusu değildir. Bazı kaynaklarda, Türkiye'de günlük olarak fert başına sebze tüketiminin 244-320 g kadar olduğu belirtilmektedir (Çizelge 2). Bu kaynaktan yararlanılarak, Ülkemizde yıllık sebze tüketim miktarı, ulusal, şehir ve köy ortalaması hesaplanarak Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. Türkiye'de sebze tüketimi ve sebze gereksinimi.

	Tüketim (g/fert/gün) (1)	Tüketim (Kg/fert/yıl) (2)	Gereksinim (1000ton/Yıl/Türk iye) (3)
Türkiye	289	105	6.825
Şehir	320	117	7.605
Kırsal	244	90	5.850
Sağlıklı Beslenme(3)	200	75	4.875

(1) Baysal, 2002.

(2) Birinci sütundan yararlanarak 65.000.000 ulusal nüfusumuz olduğu dikkate alınarak hesaplanmıştır.

(3) Sağlıklı beslenme için günlük 200 g sebze tüketilmesi önerilmektedir (Günay, 2005).

ULUSAL SEBZE GEREKSİNİMİMİZ

Ulusal sebze tüketimi ve sebze gereksinimindeki yıllara göre olan değişimi Çizelge 1 ve Çizelge 2'de ki verilerden yararlanarak hesaplanması mümkündür. Bu hesaplamaları nüfusumuzu dikkate alarak yaptığımızda Çizelge 3'te sunulan veriler elde edilecektir. Buna göre gerek tüketim gerekse sağlıklı beslenme için ihtiyaç duyulan ulusal sebze miktarının mevcut üretimin oldukça altındadır. Ayrıca, sebzelerin pazarlama sürecinde %30'lara varan kayıplar dikkate alınsa bile mevcut üretim ihtiyaçtan fazladır. Diğer yandan sağlıklı beslenmede kaba değil net sebze miktarının dikkate alınması gerektiği; net sebze miktarının kaba sebze miktarına dönüştürülmesi gerektiği ileri sürülebilir. Kaba sebze miktarı türlere göre değişmekle birlikte, net sebze miktarını %40-60 oranında artırılarak bulunabilir. Bu durumda da üretim miktarı tüketim miktarından çok yüksektir.

Ülkemizde üretimi diğer sebze türlerine göre oldukça fazla olan soğan, domates ve patates gibi türlerde hem sanayiye hem de ihracata yönelik üretim yapılmalı ve bu tip üretim teşvik edilmelidir. Nitekim, sebze üretiminde kararların yıllık ve bir önceki yıldan etkilenilerek verilmesi, soğan gibi, hem üretim fazlalığına hem de fiyat istikrarsızlığına neden olmaktadır (Yavuz ve Ayyıldız, 1995). Bunun sonucunda da, üretimin fazla olduğu yıllarda fiyatların düşmesi ile üretici, az olduğu yıllarda fiyatların artması ile tüketici mağdur olmaktadır (Yavuz ve Ayyıldız, 1995).

Çizelge 3. Türkiye'de nüfusla ilişkilendirilmiş sebze tüketimi ve sebze gereksinimi.

Yıl	Nüfus (1000) (1)	Sebze Tüketimi (1000 ton/ülke/yıl) (2)	Gereksinim (ton/ülke/yıl)	Sebze Üretimi (1000 ton) (2)
1970	35.605	3.739	2.670	9.168
1975	40.348	4.237	3.026	10.289
1980	44.737	4.697	3.355	13.028
1985	50.664	5.320	3.800	16.603
1990	56.473	5.930	4.235	18.076
1997	62.866	6.601	4.715	20.970
2000				22.357
2001				21.930
2002	67.804 ^A	7.119	5.085	23.698
2003				24.018
2004				23.215
2005				24.320
2006	70.586 ^B	7.412	5.294	25.851

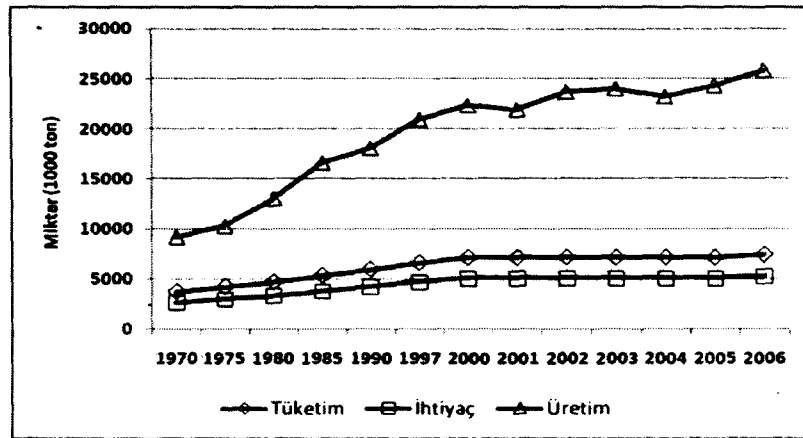
(1): Anonim, 2001 ve 2007a; (A2000 yılı, B2007 yılı nüfus sayımı sonuçları dikkate alınmıştır.)

(2): Ulusal ortalama dikkate alınarak hesaplandığında

(3): Sağlıklı beslenme için gerekli (asgari) sebze miktarı dikkate alındığında.

Türkiye'de sebze üretimi incelenen yılların tamamında hem tüketim hem de gereksinim miktarının oldukça üzerindedir (Çizelge 3; Şekil 1). Yıllara göre değişimle birlikte üretilen sebzenin %4-5 kadarı ihraç edilebilmektedir. Bu nedenle, üretilen sebzenin %95 kadarı iç pazarda değerlendirilmektedir. Bu miktar çoğu yıllarda pazar talebinin üzerinde olduğundan, pazarlama sorunları ile karşılaşmaktadır.

Diğer yandan, üretilen sebzenin tamamını çürüme vb. kayıplar olmaksızın pazarlamak mümkün değildir. Birçok yazar Ülkemizde pazarlama zincirinde %20-30 oranında kayıp olduğunu vurgulamaktadır. Kayıplarla birlikte tüketim ve gereksinim birlikte düşünüldüğünde üretilen sebze miktarı hem tükettiğimizden hem de sağlıklı beslenme için gereksinimimizden fazladır.

Şekil 1. Türkiye'de sebze üretimi, tüketimi ve ihtiyacı.

Ülkemizde sebzeçilik alt sektöründe üretimi artırıcı tedbirler olumlu sonucu vermiştir. Günümüzde mevcut üretimin üçte ikisi ile iç pazar ihtiyacını karşılamak mümkündür. Artık bu sektörde, düşük maliyetli, yüksek kaliteli ve verimli bir üretim anlayışının benimsenmesi zorunluluktur. Böylece, üretim fazlası ile uluslararası pazarlarda rekabet etme şansımız artacağından, ürünlerimizin ihrac şansı da artacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sebze istatistiklerinin reel durumu yansıttığı kabul edildiğinde, ülkemizde sebze üretiminde, sebze tüketimi ve gereksinimi dikkate alındığında arz fazlası vardır. Buda perakende fiyatların çiftçi taleplerini karşılayamayacak kadar düşük olmasına, ürün kayıplarının yüksek olmasına neden olmaktadır (Yavuz ve Ayyıldız, 1995; Erdem, 2006).

Türkiye'de tarım istatistiklerinde önemli sorunlar ile karşılaşmaktadır. Bitkisel üretim istatistiklerinde karşılaşılan sorunlar arasında, bilgi derleme formları ve derleme yöntemi sayılabilir. Bitkisel üretim istatistiklerinde, bazı ürünler için eksik ve yanlış bilgi verilmesi; kişisel ve mevcut bilgilere dayalı olan, belirli bir istatistikî yöntemeye dayalı olmayan derleme yönteminin yetersizliği; önceki yıllara ait rakamların değişimler yapılarak oluşturulması istatistikler ile ilgili sorunlar içerisinde yer almaktadır. Bilgilerde, yıl içerisinde meydana gelen tarımsal üretimi doğrudan etkileyen don, yağış vb etkiler dikkate alınmamaktadır (Erdem, 2006).

Tarım sektöründe, sağlıklı bir veri sisteminin olmaması sektörle veya genel ekonomi ile ilgili olarak güvenilir ve gerçekçi tespitlerin ve buna dönük çözümleri üretilmemesine neden olmaktadır. Nitekim bu çalışmamızda, üretim ve tüketim arasındaki ilişki incelendiğinde önemli bir farklılığın olduğu; bunun bilinen kurallar ile açıklanmasının zor olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sebzeçilik alt sektöründe Avrupa Birliğine giriş sürecinde verimlilik, maliyet ve belirli türlerde üretim miktarı ile ilgili güvenilir tespitler yapılarak sektörle ilgili gerçekçi çözümlerin üretilmesi gereklidir.

KAYNAKLAR

- Abak, K., 2006a. Outlook on vegetable production in Turkey. 3rd Balkan Symposium Vegetable and Potatoes, 2005 Bursa. Acta Horticulturea, 729:25-31.
- Abak, K., 2006b. Türkiye Sebzeçiliği ve Geleceği. VI. Sebze Tarımı Sempozyumu, 19-22 Eylül 2006, Kahramanmaraş, s. 1-5.
- Anonim, 2001. Türkiye İstatistik Yıllığı 2000. DİE Yayını, No: 2466, S:742. Ankara.
- Anonim, 2002. DİE, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer-2000). DİE Yayınları, Yayın No:2614, Ankara.
- Anonim, 2003. DİE, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer-2001). DİE Yayınları, Yayın No:2758, Ankara.
- Anonim, 2004. DİE, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer-2002). DİE Yayınları, Yayın No:2885, Ankara.
- Anonim, 2005a. www.fao.org.
- Anonim, 2005b. DİE, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer-2003). DİE Yayınları, Yayın No:2949, Ankara.
- Anonim, 2007a. www.tuik.gov.tr.
- Anonim, 2007b. DİE, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer-2004). DİE Yayınları, Yayın No:3032, Ankara.
- Anonim, 2007c. DİE, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer-2005). DİE Yayınları, Yayın No:3070, Ankara.
- Anonim, 2008. DİE, Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer-2006). DİE Yayınları, Yayın No:3122, Ankara.
- Baysal, A., 2002. Beslenme. Hatiboğlu Yayınevi, Ankara, S: 520.
- Günay, A., 2005. Sebze Yetiştiriciliği, Cilt I., S:502.
- Emeksiz, F., Albayrak, M., Güneş, E., Özçelik, A., Özer, O.O., Taşdan, K., 2005. Türki

Türkiye'de Sebze Üretim ve Tüketimindeki Değişme, Gereksinim ve Projeksiyon

- ye'de Tarımsal Ürünleri Pazarlama Kanalları ve Araçların Değerlendirilmesi, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 3-7 Ocak, Ankara, s. 1155-1171.
- Erdem, E., 2006. Türkiye'de Tarım İstatistiklerinin Güvenirliliği: AB Sürecinde Yapılması Gerekenler ve Doğuracağı Olası Sonuçlar. TÜİK, İstatistik Araştırma Sempozyumu, s. 1-18.
- Vural, H.; Eşiyok, D.; Duman, İ., 2000. Kültür Sebzeleri (Sebze Yetiştirme), Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Şeniz, V., Eser, B., Daşgan, Y., Akbudak, N., İlbi, H., Sürmeli, N., Başay, S., 2005. Sebze Üretiminde Gelişme ve Hedefler, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, 3-7 Ocak, Ankara, s. 551-563.
- Yavuz, F., Ayyıldız, T. 1995. Meyve-sebze Fiyatları ve Düşündürdükleri. Hasad, 125:20-24.